

ТВОРЧЕСТВОТО НА ЯРОСЛАВ САЙФЕРТ В ПРЕВОД НА СРЪБСКИ И ХЪРВАТСКИ ЕЗИК

Дарина Дончева
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Дарина Дончева. Творчество Ярослава Сейферта в переводе на сербский и хорватский языки

В тексте предлагается краткий обзор переводов на сербский и хорватский языки произведений Ярослава Сейферта. Наряду с публикациями в периодической печати, упомянуты отдельные книжные издания его произведений, а также критическая рецепция творчества чешского поэта. На основании переводов, опубликованных в Югославии, выделяются три основных периода восприятия поэзии Сейферта на сербском и хорватском языках – с 1948 года до середины 1960-х годов; время Пражской весны и студенческих протестов в Загребе в 1968 году; период после 1984 года, когда поэт был удостоен Нобелевской премии. В целом, творчество Ярослава Сейферта представлено югославским читателям как синхронно, так и ретроспективно, и рецепция его творчества руководствовалась не только художественными, но также идеологическими и историческими критериями.

Ключевые слова: Ярослав Сейферт, переводческая и критическая рецепция

Darina Doncheva. The Work of Jaroslav Seifert in Translation into Serbian and Croatian

The article presents an overview of the translations of Jaroslav Seifert's work into Serbian and Croatian. This includes a review of the publications in the periodical press, the published books of his works, as well as the critical reception of the Czech poet. Based on information on translations published in Yugoslavia, three main periods in the reception of Seifert's poetry in Serbian and Croatian can be distinguished. Namely, between the end of 1948 and the mid-1960s, the period during the Prague Spring and the student protests in Zagreb in 1968, and after the poet was awarded the Nobel prize in 1984. As a whole, the work of Jaroslav Seifert is presented to the Yugoslav reader as contemporary but also retrospective, and the reception has been dictated not only by the artistic merit of the works, but also based on ideological and historical criteria.

Key words: Jaroslav Seifert, critical and translation reception

Контактите между чешката литература и южнославянските, особено хърватската, датират от Средновековието. С различна интензивност те

преминават през времето, стават все по-интензивни, като от края на XIX и през XX век придобиват характера на постоянен литературен обмен.

С творчеството на чешкия поет Ярослав Сайферт хърватските и сръбските читатели се срещат едновременно и доста рано. С кратки затишия интересът към поезията на Сайферт не изчезва, предимно в периодиката се появяват преводи на негови стихове, за да се стигне до „кулминацията“ в неговата рецепция след удостояването му с Нобелова награда. Историята на Нобеловите награди изглежда може би като най-бляскавата поредица от победи на човешкия разум и талант. Невинаги обаче избраниците на Нобеловия комитет са били и избраници на съдбата. И тук вероятно се крие една от причините не само поезията, но и личността на Сайферт и неговата борба да бъдат така интересни и близки на югославските му читатели, понесли също немалко тежки изпитания през миналия век.

Първата среща на читателите от Югославия¹ с творба от Сайферт се осъществява на страниците на сп. „Зенит“². В кн. 9 от 1921 г. е поместено стихотворението *Град в сълзи (Město v slzách)*. Редакцията на „Зенит“ се опитва да обедини на страниците на списанието всичко най-значимо в областта на новите следвоенни естетически тенденции в европейските литератури, като закономерно изтъква и онова, което възниква в смятания за литературна периферия Изток – Югоизток. Текстовете в „Зенит“ се публикуват в оригинал (рядко има изключения както през загребския, така и през белградския му период). Стихотворението на Сайферт е знакова творба в неговата първа едноименна стихосбирка, издадена през същата 1921 година. Публикувано е в оригинал, в книжка девета на първата годишнина на списанието. За мотивите, довели редакцията до публикуването на творба от чешкия авангардизъм, свидетелства отзивът за тази публикация, излязъл само два броя по-късно („Зенит“, бр. 11/1922 г., с. 8). В експресивния стил на зенитистките манифести и в следвоенната бунтовна атмосфера авторът, подписан с Др. Ал. (Драган Алексич), възхвалява ударната сила на Сайфертовата поезия, определя го като „чисто пролетарски, силен поет“: „Книгата на Сайферт е откровение за чехите: картина на гнева, на падението, на пропадането и изправянето“. Авторът твърди, че Сайферт преоткрива

¹ До 1929 година името на държавата е Кралство на сърби, хървати и словенци.

² Списание „Зенит“ е едно от най-значимите авангардистки периодични издания в Югославия. Излиза от 1921 до 1926 година, като през първите три години редакцията работи в Загреб, а от 1924 година седалището на списанието се премества в Белград. Списанието излиза всеки месец, като дава трибуна за изява на най-големите имена на европейското авангардистко изкуство.

себе си в „Зенит“. Стихотворението „Град в сълзи“, което принадлежи повече на пролетарската и социалната струя в чешката поезия, по-късно не се превежда на сръбски или хърватски.

В същия отзив Драган Алексич изразява и възхищението си от Карел Тайге и неговия динамизъм. В края авторът на отзива, изцяло в духа на „Зенит“, дава израз на възхищението и солидарността си с делото на Сайферт и Тайге: „Сайферт, другарю, Тайге, другарю, да живее, да живее, да живее!“.

През 1930 година в Белград бива издадена антологията *Модерна чешка лирика (срб. Модерна чешка лирика)*. Неин съставител и преводач е Йован Кършич – сръбски литературен историк и критик от Сараево, чешки възпитаник, посветил книжовните си занимания на чешко-югославските литературни контакти. В антологията наред с останалите са включени и по две произведения на Ярослав Сайферт и Витезслав Незвал и едно на Вилем Завада. Изследователката на чешко-сръбските литературни контакти Александра Корда-Петрович вижда в това включване „пророческа“ крачка (Корда-Петрович 2001: 686), утвърждаваща най-новите явления в чешката литература. Авторката цитира и положителните отзиви на литературната критика по отношение на подбора, информативността и качеството на преводите в антологията.

Активизация на интереса към творчеството на Сайферт се очертава след Втората световна война и промените, до които води нейният край. Бунтовният Сайферт, както и неговите съмишленици поетисти привличат вниманието на югославската културна общественост особено по повод на сталинските репресии след 1948 година и началото на 50-те. От този момент нататък Сайферт често се появява в превод на хърватски език в различни литературни издания, а между преводачите му са Людевит Йонке, Рента Кухар, Предраг Ирсак, Мирослав Чихак, Дубравка Сесар, Душан Карпатски и др.

Никога обаче не е излишно да се припомни миналото, затова през 1956 година стихотворението *Бедняк (Chudy, хрв. Siromah)* от първата стихосбирка на Сайферт е включено в един преглед на творчеството на чешките поетисти, публикуван в списание „Кругови“ („Krugovi“)³. В бр. 4 – 5 от 1956 г. са поместени стихотворения от Константин Бибъл, Витезслав Незвал, Франтишек Халас, Вилем Завада и Ярослав Сайферт.

³ Списание „Кругови“ (1952 – 1958) – издание на младото поколение хърватски творци след Втората световна война. Обявява се за свобода на творчеството и естетически плурализъм, противопоставя се на социалистическия реализъм и се ориентира към най-новите и разнообразни тенденции в европейските и световните литератури. Една от най-авторитетните литературни трибуни в най-новата хърватска литература.

Всички творби са преведени от Миодраг Ашанин, който е и автор на неголяма *Бележка за поетизма* (*Bilješka o poetizmu*), поместена след стихотворните творби. В *Бележката*, представяща поетизма, авторът го разглежда главно като реакция срещу пролетарската поезия, от която „приема революционната концепция за живота, но я допълва със своите нови субективни търсения“ (Ашанин 1956: 170). Ашанин се спира с кратка характеристика поотделно на всеки от представените поети, подчертавайки ролята на Карел Тайге като теоретик и редактор на редица книжни издания на поетистите, както и на Витезслав Незвал, допринесъл за изграждането на теоретичните основи на поетизма. У Сайферт Ашанин открива „лека меланхолия“, важен елемент на „чешкия лиричен манталитет“ (Ашанин 1956: 171).

Тази публикация определено е била част от подготовката на следващата излязла в Югославия антология на чешка поезия с включени творби на Сайферт. През 1958 година Миодраг Ашанин издава *Антология на чешката поезия на XX век. Камбани на слънцето и гробовете* (*Antologija češke poezije XX stoljeća. Zvona sunca i grobova*). Тук той е съставител, преводач и автор на предговора. Във втората част на антологията, посветена на периода от 20-те до 50-те години на XX век, през който по негово мнение доминира поезията на поетизма и сюрреализма, Ашанин включва стихове от Ярослав Сайферт наред с творби от В. Незвал, К. Бибъл, Ф. Халас, А. Сова, И. Волкер и др. И ако антологията на Йован Кършич от 1930 година предлага разнообразен и обхванат подбор от прояви на чешката поезия през XX век, то концепцията на Ашанин е по-строга. Както отбелязва А. Корда-Петрович, Ашанин „илюстрира тезата си, представена в предговора, за съществуването на два периода в развитието на чешката литература от първата половина на XX век“ (Корда-Петрович 2001: 687).

Публикациите в хърватския печат на Сайфертовото творчество преди 60-те години имат известен превес над публикуваните преводи на сръбски език. Загребските издания имат водеща роля в рецепцията на тази поезия в Югославия. Макар и издавано от хърватски сърби, сп. „Зенит“ възниква именно върху почвата на следвоенната ситуация в среда, в която обществените и културните нагласи следват определени насоки, очертани през предходните десетилетия. Предвоенните стремежи към отхвърляне на политическата зависимост, наложена от Австро-Унгария, довеждат и при чехи, и при хървати до постигане на желаната свобода в новоосновените държавни обединения на южните и западните славяни. И ако това са предпоставки, до известна степен заложени в типологичното сходство между хърватската и чешката литера-

тура, то не по-малко определящи тук са и контактите благодарение на наследените отпреди войната центристски общности. Макар и разколебан от войната, центризмът на западнославянските литератури към Виена, Берлин и Прага определя в значителна степен рецепционните им нагласи. Към края на 20-те години обаче започва да действа и един нов за хърватите центризмът към столицата на Югославия – Белград. Наред с някои моменти от частен характер това е и причината за преместването на редакцията на списание „Зенит“ в Белград. Впрочем дали преводът е бил на хърватско-сръбски, или на сърбохърватски (тогавашните названия на общия език на сърби и хървати, формулиран през 1850 година от Виенския договор), за тогавашните югославски читатели не е било съществен проблем. Макар събитията в Чехословакия от края на 60-те години да разтърсват повече хърватската общественост, която преживява сходни събития, сръбските читатели с не по-малко вълнение следят новините от Прага, включително и литературните.

Третата антология, издадена в Югославия, в която са включени Сайфертови стихове, излиза през 1962 година в Белград. Озаглавена е *Съвременна чехословацка поезия (Савремена чехословацка поезија)*. Подбора на творбите прави Яра Рибникар, а преводите са на съставителката и на видната сръбска поетеса Десанка Максимович. В изданието са включени произведения на 16 чешки и един словашки автор, представители основно на пролетарската поезия, поетизма и сюрреализма, но участват също и автори, които не могат да бъдат отнесени към нито едно от посочените направления. С най-много свои произведения са представени В. Незвал, Фр. Халас, В. Завада и Я. Сайферт, докато останалите поети са включени „в такава степен, която е трябвало да покаже разнообразието на чешката поезия от този период“ (Корда-Петрович 2001: 688). Александра Корда-Петрович отбелязва два специфични момента в съставителството на тази антология. Първата е свързана с известна тематична и стилова повтораемост, която тя отдава на духовната близост на преводачките с творчеството на съответния автор. От друга страна, работата над тази антология среща трудности, които до този момент не са били съществени.

Не е било лесно да се набавят чешки книги. [...] Преводачките са получавали новите стихосбирки само благодарение на личните си контакти или с добрата воля на близки и приятели в Чехия.

(Корда-Петрович 2001: 688)

Още една сръбска антология публикува стихове от Ярослав Сайферт. През 1983 година белградското издателство „Просвета“ издава

двухтомен сборник под заглавие *Модерна световна поезия (Модерно светско песништво)*, съставен от Раша Ливада.

В Хърватия през 2003 година е издадена антологията *Златна книга на чешката поезия (Zlatna knjiga češkog pjesništva)*, съставена от чешкия кроатист и сърбист Душан Карпатски.

След 1962 година настъпва продължителна пауза в представянето на чешки автори в Югославия, в това число и на Сайферт. Частично тази празнота бива попълвана от немногобройни публикации в периодичните издания.

В края на 1984 година на Сайферт е присъдена Нобелова награда за литература в знак на уважение към цялото поколение чешки поети и писатели, чийто единствен жив представител е останал той. Но този трети връх в неговата югославска рецепция е „подготвен“ година преди обявяването на новия Нобелов лауреат. През 1983 година неговата стихосбирка *Обелискът на чумата (Morový sloup, 1977)* е издадена в Македония в превод на Пандо Колевски⁴. След публикуването на Сайфертови произведения в югославската литературна периодика и в антологий македонското издание е първата негова книга, издадена в Югославия, с която започва и поредицата от книжни издания, свързана с удостояването му с Нобелова награда.

Към края вече на 1984 година освен македонското издание са налице още няколко книги на Сайферт в превод на езиците на народите от бивша Югославия. Най-бързо на новината реагира списание „Книжевна реч“, издавайки стихосбирката *Обелискът на чумата (Стуб куге)* в превод на Александар Илич, като отделна книжка към списанието. За обстоятелствата, съпровождали това издание, в лично писмо до авторката на този текст от 30.06.2021 година тогавашният главен редактор на списанието Никола Вуйчич споделя:

Спомням си, че в списание „Книжевна реч“ през октомври 1984 година, когато се връчва Нобеловата награда, като главен и отговорен редактор на списанието издадох като сепарат Сайфертовата книга *Обелискът на чумата* в превод на Александар Илич. Това стана бързо и ексклузивно по онова време. Не съм имал никакви политически последствия, напротив. Политически проблеми преди Нобеловата награда може би е имал самият Сайферт.

Тридесет години по-късно същата стихосбирка е издадена отново, с незначителни промени в преводите, направени също от Ал. Илич. Вместо с предговор книгата започва с едно есе на Милан Кундера,

⁴ *Чумав столб: 1968 – 1970*. Скопје: Македонска книга, 1983.

озаглавено *Бяха петима (Bilo ih je pet)*, посветено на поколението чешки поети, към които принадлежи и Сайферт. В края на книгата, след послеслова си Илич публикува и кратка бележка, в която споделя атмосферата, в която е работил върху превода.

Обелискът на чумата най-напред преведох от листчета пелюр. Това беше книга на пражки самиздат, която в Белград пренесе нелегално нашият прозаик Мирослав Йосич Вишнич. Този превод беше публикуван в „Книжевна реч“ благодарение на поета и редактора Никола Вуйчич.

(Илич 2014: 95)

Несъмнено нелегалното изнасяне от Чехословакия на Сайфертовата стихосбирка е представлявало голям успех и голям риск. Подобни свидетелства за поет риск, който невинаги завършва с успех, има много. За подобен случай говори българският поет и преводач от чешки език Вътьо Раковски:

През 1981 г., когато се подготвя предложението (за Нобеловата награда – б. м., Д. Д.), приятели и почитатели на делото на Сайферт решават да изпратят на Шведската кралска академия и на някои чужди издателства негови творби в ръкопис. През същата година те е трябвало да бъдат пренесени от микробус, шофиран от двама французи. Още при влизането им в страната обаче микробусът е задържан, а двамата френски юристи – изпратени в затвора. Изпратени в затвора са и много хартисти по този повод.⁵

Преводач на *Обелискът на чумата* през 1984 година и най-активен фактор за повторното издаване на сръбския превод през 2014 г. е Александар Илич. Професор в Белградския университет, посланик в Чехия (2001 – 2005), преводач и популяризатор на чешката литература, един от подписалите „Харта 77“, Илич е автор и на няколко научни труда, посветени на чешкия и славянския авангард. В книгата си *Поетизъм (Poetizam, 2000)* Илич разглежда ранните стихосбирки на Сайферт в светлината на неговото развитие от пролетарската поезия към поетизма особено след посещението му във Франция. Илич се спира главно върху стихосбирките *На вълните на безжичния телеграф (Na vlnách TSF, 1925)* и *Славейт нее фалшиво (Slavík zpíva špatně, 1926)*, с които Сайферт „се разделя със собствената си ранна пролетарска, тенденциозна и борбена лирика“ (Илич 2000: 66) и „принципно продължава поетисткия експеримент, но проникнат от носталгични, дори мрачни тонове“ (пак там: 67).

⁵ <<https://www.slovo.bg/old/litforum/130/vrakovski.htm>> (29.09.2021).

В изданието от 2014 година Александар Илич включва послеслов, озаглавен *Славяет нее свободно (Slavij slobodno peva)*, който представлява една от главите в книгата му *Прогонената литература (Izgnana književnost, 2000)*. Перифразирайки заглавието на една от стихосбирките на поета, Илич проследява развитието на Сайферт от творческия му дебют до края на живота му. Той се спира на всеки етап от творчеството на поета, като свързва поетиката с идейното развитие на Сайферт и гражданските му позиции. Така Илич води читателя си до обективна и всеобхватна представа за делото и личността на един от стожерите на чешката литература на XX век. С изключение на някои изследвания с по-ограничен характер Александар Илич прави най-пълната и задълбочена научна и критическа рецепция на творчеството на Ярослав Сайферт в Сърбия.

Не по-малко значими за критическата рецепция на Сайфертовото творчество са изследванията на хърватския бохемист Предраг Ирсак. Неговите статии и студии, посветени на чешкия литературен авангардизъм и отпечатани в авторитетното списание „Уметност речи“ („Umjetnost riječi“), представляват задълбочено проучване на този значим етап в развитието на чешката литература на XX век. Приносът на Пр. Ирсак за рецепцията на чешката литература в Хърватия е изключителен. Автор е на повече от 170 статии, студии и анализи на творчеството на Я. Хашек, К. Чапек, И. Олбрахт, Вл. Парал, Б. Храбал, М. Кундера и Я. Сайферт. На чешкия авангардизъм са посветени студиите му *Чешкият структурализъм (Češki strukturalizam, в: Književna smotra: časopis za svjetsku književnost, 1973, br. 16)*, *Чешкият литературен авангардизъм: история, теория (Češka književna avangarda: povijest, teorija, в: Umjetnost riječi, 1990, br. 1)* и др.

По повод на удостояването с Нобелова награда, през 1984 година е издадена и книгата *Избрани стихотворения (Избране песме)* – произведения на Сайферт, датиращи от различни периоди. С тази представителна задача се заема водещото издателство „Сръбска книжевна задруга“, а самият подбор, превод и коментари са дело отново на Яра Рибникар и този път на големия поет Иван В. Лалич, като едно от стихотворенията е преведено от Десанка Максимович. Послесловът на Яра Рибникар проследява развитието на поета от първите му изяви като творец, слагайки акцент върху атмосферата на 20-те години и мястото на Сайферт в процесите на тогавашната чешка литература. За промените, които протичат в отношението на поета към собствената му ангажираност като творческа личност, за разлика от Ал. Илич, Яра Рибникар търси обяснение в общуването на Сайферт с Роман Якобсон, чието присъст-

вие и идеи Сайферт смята за преломен момент в разбирането си за естетическите критерии и езиковата структура на творбата (Рибникар 1984: 133). Коментирайки и останалите стихосбирки на Сайферт, Яра Рибникар завършва представянето на поета с последната му книга *Да бъдеш поет (Byti básníkem)* от 1983 година и перифразира думи на поета, казвайки: „Тази книга е за всеки, защото времето гори под краката на всички“ (пак там: 134).

Отзив за двете издания от 1984 година в доста критичен тон прави Радой Станивук на страниците на авторитетното периодично издание „Летопис Матице српске“. Тук авторът нарича Сайферт „най-големия жив чешки поет“ (Станивук 1985: 1018) и добавя една изчерпателна и емоционална характеристика на поета, която контрастира на негативната преценка за книгата с избрани стихове, издадена от „Сръбска книжевна задруга“.

Сайферт – от самото начало поет на духовния и физическия копнеж, автор на социална поезия с неконвенционален стил, но и поет на любовта и смъртта, поет, противопоставящ се на господствалия тогава сюрреализъм от 30-те години, но и основател на ново авангардистко движение под името „Деветсил“; Сайферт – обичан, но и оспорван от собствениците си другари, според мнозина автор на формално съвършени и оригинални поетични проекти [...] същият този Сайферт, значи, в подбора и превода на Яра Рибникар и Иван В. Лалич, изглежда доста неубедително, почти като поетите с посредствен талант, поне в по-голямата част на *Избрани стихотворения*.
(Станивук 1985: 1018)

Радой Станивук не проявява снизходителност и към преводите на Александар Илич („Сайферт не е представен най-достойно“), виждайки причина за слабостите на двете издания в „известна прибързаност“. На читателите Станивук препоръчва определени преводи от тези книги, които намира за по-успешни, както и двете стихотворения, които Раша Ливада включва в антологията *Модерна световна поезия*. В края на отзива Станивук изразява съжаление, че в *Избрани стихотворения* не е включено едно от христоматийните стихотворения на Сайферт – *Моята биография*, което „имплицитно свидетелства не само за живота на Сайферт, но и за неговата поетика“ (Станивук 1985: 1019).

През 1988 година е издаден и сборник с есеистична проза и мемоари на Сайферт под заглавие *Цялата красота на този свят (Sve lepote sveta)* в съставителство и превод на Милан Чолич, един от най-успешните преводачи от чешки и руски език.

Преводи на Сайфертови стихотворения са публикувани в много сръбски и хърватски периодични издания, като тяхното издирване и систематизация предстои. Университетски преподаватели, поети, журналисти, любители – всички тези, които са превърнали словото на Сайферт в достъпно четиво за югославските читатели, са вложили в своя труд и част от голямата си привързаност и интерес към чешката литература и една от най-внушителните ѝ личности – Ярослав Сайферт. Затова неговата рецепция на сръбски и хърватски език, макар и оценявана от някои като недостатъчна или непредставяща го по подходящ начин, като скокообразна и неконтиуална, всъщност изпълнява своето предназначение – да запознава, да въздейства и да буди интерес.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексич 1922:** Aleksić, D. Jaroslav Seifert. Město v slzách. // *Zenit*, 1922, № 11, 8.
- Ашанин 1956:** Ašanin, M. Bilješka o poetizmu. // *Krugovi*, № 4 – 5, 1956, 170 – 171.
- Илич 2000:** Ilić, A. Umetnička ostvarenja poetizma. // *Poetizam*. Beograd 2000, 53 – 74.
- Илич 2014а:** Ilić, A. Napomena o prevodu. // Jaroslav Sajfert. *Stub kuge*. Beograd: Mali vrt, 2014, 95.
- Илич 2014б:** Ilić, A. Slavuj slobodno peva. // Jaroslav Sajfert. *Stub kuge*. Beograd: Mali vrt, 2014, 77 – 92.
- Корда-Петровиц 2001:** Korda-Petrovičová, A. Srbské překlady české poezie 20. století. // *Česká literatura na konci tisíciletí II. Příspěvky k 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR 2001, zv. 2, 685 – 692.
- Корда-Петровиц 2021:** Корда-Петровић, А. Песме Ярослава Сајферта у преводу Миодрага Сибиновића. [Korda-Petrović, A. Pesme Jaroslava Sajferta u prevodu Miodraga Sibinovića.] // *Славистика*, XXV, 2021, № 1, 86 – 94.
- Кундера 2014:** Kundera, M. Bilo ih je pet. // Jaroslav Sajfert. *Stub kuge*. Beograd: Mali vrt, 2014, 7 – 9.
- Рибникар 1984:** Ribnikar, J. Jaroslav Sajfert. Pesnik ljubavi i smrti. [Ribnikar, J. Jaroslav Sajfert. Pesnik ljubavi i smrti.] // Ярослав Сајферт. *Изабране песме*. Београд: СКЗ 1984, 129 – 139.
- Станивук 1985:** Станивук, Р. Ярослав Сајферт: „Изабране песме“. [Jaroslav Sajfert: „Izabrane pesme“.] // *Летопис Матице српске*, год. 161, књ. 435, св. 6 (јун 1985), 1018 – 1019.